

Снежана ФИЛИПОВА

НОВИ НАОДИ ПЛАСТИКА ОД ЦРКВАТА СВ. БОГОРОДИЦА ВО ДРЕНОВО

Табли I, II, III и IV

Црквата Св.Бородица во Дреново има план на комбинирана куполна тробродна базилика и крстообразна црква, со купола над наосот и нартексот, со три апсиди, централна деветострана и странични петострани (Табла I). За жал, нејзиниот северен ѕид е денес во многу лоша состојба, делумно саниран во 1992 г. Од северната и јужната страна селаните неодамна додале два затворени трема, кои заедно со новоизградената камбанарија и нартексот го сокриваат вистинскиот облик на црквата.

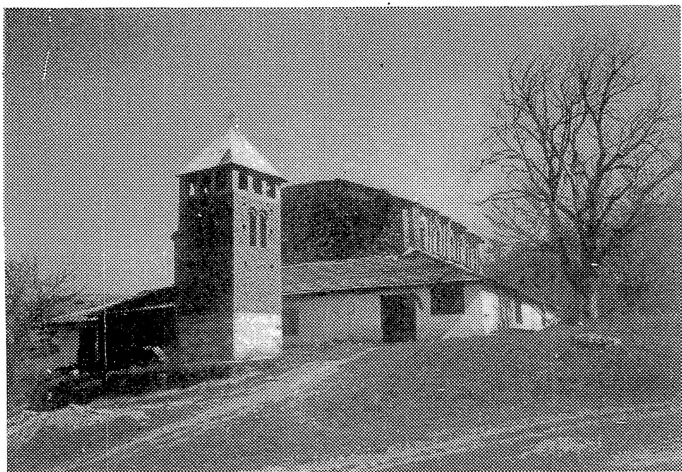
Дреновската пластика за првпат во науката ја вовел Богдан Филов во 1923 г.¹ Додека за постарата пластика - 5 столбови и 2 капители употребени во градбата како споллии, а 2 пред црквата, е разјаснето дека биле наменети за ранохристијанска базиликата во Мутичански Дол,² за помладата пластика нема консензус во датирањето, а не се познати ниту на широката јавност сите постојани фрагменти. Филов објавил четири фрагменти, различно толкувани во текот на следните 6 децении, како во однос на нивната функција (корниз, или надвратник), така и во однос на хронологијата (Табла II). Така предложеното датирање на Филов за 7 в., односно 8 в., подоцна е негирано и се предложени 10, 11, до крај на 12 па дури и 14 век.³ Петтиот фрагмент-дел од греда всидана во северниот довратник на западниот влез е објавен од И. Николаевиќ дури во 1978 г.⁴ Во последните осврт на дреновската пластика од С. Пејиќ, кога се

¹ Bogdan Filow, *Altchristliches aus Macedonien*, Studien zur Kunst der Osten, Wien 1923,27.

² Ivan Mikulcic, *Antički gradovi kod Drenova i konjuha u Makedoniji-topografsko snimanje*, Arheološki Pregled 15, Beograd 1973, 177-179.

³ Без било какви аргументи ниту образложение Константин Петров ги датира во 14 в. во "Декоративната скулптура во Македонија во XI и XII век", ГЗФЦ, 1962, 276; за 10, односно 11 в. се застапува Кондаков, и Иванка Николаевиќ Стојковиќ, "Прилог проучавању византијске скулптуре од 10 до 12 век из Македоније и Србије", ЗРВИ 4, Београд 1956, 165-168; крај на 12 и 13 в. Ђурђе Бошковиќ, *Eglise de Sainte Sophie a Salonique et son reflet dans deih monuments posterieurs en Macedonine et en Serbie*, *Archeologia Yugoslavica* 1, (1954), 113. André Grabar предлара 12-13 в. во *Sculptures Bzzantines du Moyen Age (XI-XIV siecle)*. Paris: A. and J. Picard, 1976, 117-118.

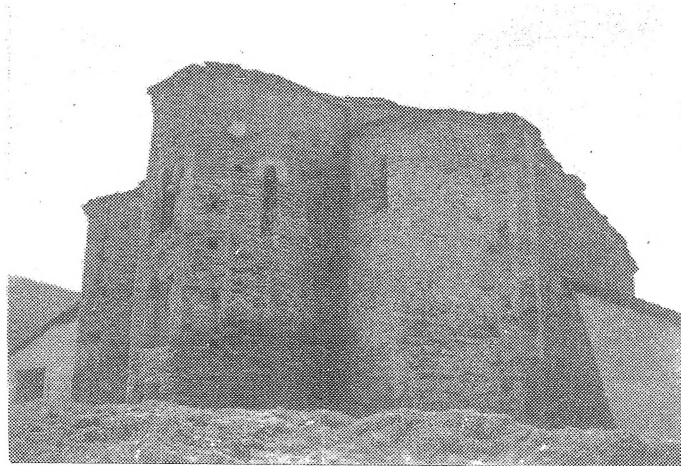
⁴ Иванка Николаевиќ, "Miscellanea о средњовековној скулптури у Југославији", ЗРВИ 18, 1978, сл.8-9

Сл. 1.
Св. Богородица, Дреново,
поглед на западната
страна

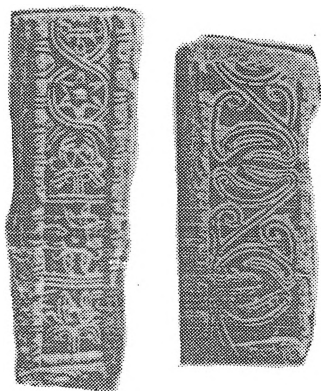

Сл. 2.
Поглед од југоисток,
источен апсидален дел

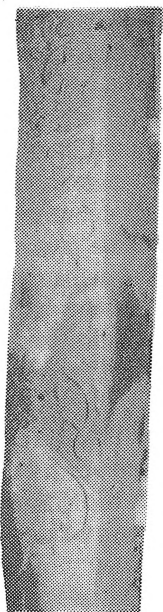

Сл. 3.
Поглед од североисток,
источен апсидален дел

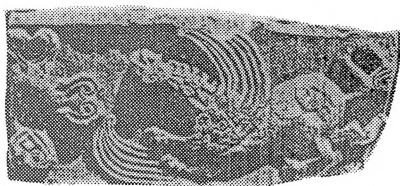
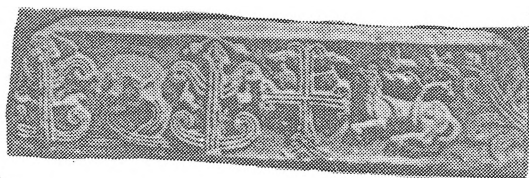
Сл. 1 и 2. Олтарски столбчиња од Св. Богородица, Дреново, денес во Археолошки Музеј во Софија, иконостасот.

Сл. 3. Столбче или мено всидано во с. дел на постаментот на

Сл. 4 и 5. Фрагменти од истиот архитрав, денес во Археолошки Музеј во Софија

Сл. 6. Фрагмент од архитрав (?) всидан во сз. доворот на зап. влез во црквата.

анализирани четирите импост капители, како и декорацијата на апсидалното мено, преовладува мислењето сите наведени фрагменти и капиталите да се датираат во 11 в., предложено уште во 1929 г. од Кондаков 5 (Табла III).

При мојата посета на црквата Св. Богородица во Дреново во февруари 1995 г., забележав два пластични елементи, необјавени досега од бројните истражувачи кои се занимавале со проучувањето на оваа црква (Табла IV). Интересно е дека првиот-најверојатно олтарско столбче, но можеби и мено, е сосема видлив, вграден во постаментот на влезот во северниот дел на олтарскиот простор, додека вториот-парапетна плоча, вградена е во постаментот на иконостасот, под дрвените двери, а е покриена со черга. Иако плочата при мојата посета беше целосно покриена со прав, сепак може да се распознае за што се работи. По чистењето, утврдив дека е изработена од бел мермер.

Очигледна е аналогијата во стилот на обработката и мотивите меѓу столбчето (димензии 1,08 м. X 0,115 м.), и четирите импост капители во црквата. Декорацијата ја сочинуваат грчки крст со благо проширени краци на врвот, впишан во круг формиран од разграната витица која опфаќа уште пет петолисни палмети кои во подножјето завршуваат со ливчиња свиткани во волути. Над крстот и под последната палмета е изработена хоризонтална ивична лента со која декорацијата се врамува и издвојува од десетина см. долгите краеве на столбчето. Ваквиот распоред и декорација имаат аналогии со олтарското столбче од Св. Софија, Охрид, датирано во 11 в.,⁶ иако кај него палметите се впишани во срцолики форми, а исто така недостасува странична рамка на мотивите, како што постои на четирите столбчиња од Охрид, составена од мотив на астрагал, или правоагална линија, или пак истата е излизана. Крајот од столбчето што лежи на подот не е целосно видлив, зашто е делумно покриен со цементна прашина и песок.

Што се однесува до плочата (димензии 0,80 м. X 0,63 м., висина 0,12 м., дијаметар на средишен круг 0,46 м., страничен раб 0,10 м., горна и долна рамка 0,07 м.), таа како да ја имитира композицијата претставена на десната страна од една преградна плоча од епископската базилика во Стоби.⁷ Сепак, видлива е трансформација на палметите и гранките со акантусови лисја, кои сега во просторот странично од средишниот круг се претвораат во три осмици, односно три меѓусебно поврзани круга, чии краеве завршуваат со по два акантусови листа (тролисни палмети) во горниот дел, и со по едно гранче со два издолжени листа и тролисна палмета-пупка на врвот во долниот дел. Внатрешноста на кругот е исполнета, истоветно на плочата од Стоби со разгранети витици со акантусови лисја, но кои во Дреновската плоча во средината формираат

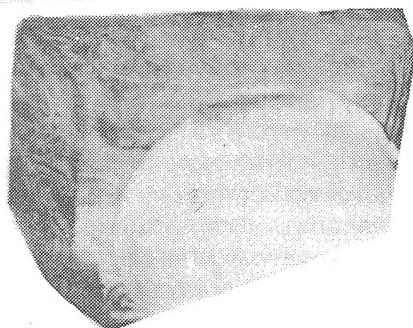
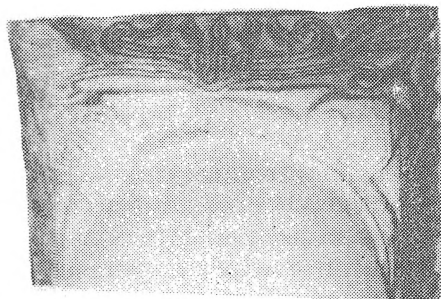
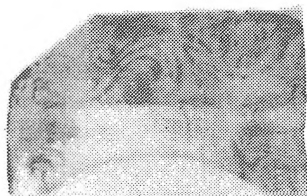
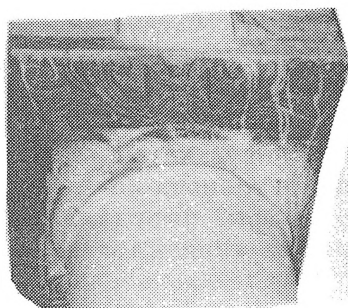
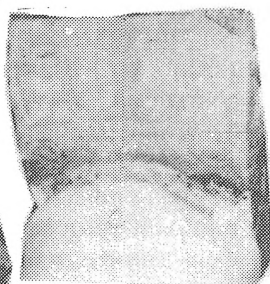
⁵ Светлана Пејиќ, "Архитектонска пластике Богородичне цркве у Дренову", Старинар XXXVI, 1985, 161-171.

⁶ Петров, "Декоративната скулптура во Македонија во XI и XII век", 142, сл. 9.

⁷ Иванка Николаевиќ Стојковиќ, *Рановизантијска архитектонска декоративна илустрација у Македонији, Србији и Црној Гори*, Посебна издања САНУ, Книга 5, Београд 1957, сл 152

Сл. 1.
Мено со капител од
апсидалната бифора
со мотив аналоген
на еден од западните
импост капители

Сл. 2-7: Различни видови декорација претставени на четирите импост капители од црквата Св. Богородица, Дреново.

две елипсовидни завиени гранки, кои завршуваат со петолисна палмета како средишен впишан мотив. Под и над нив се образуваат петолисни палмети, од кои симетрично се развиваат гранчиња со тролисни палмети.

Според бројот на досега откриените фрагменти, може да се сумира следново: постојат три олтарски столбчиња, од кои две сосема различно декорирани од столбчето кое го открив при мојата посета, а аналогни по декорација со материјалот од Св. Стефан, Конча, Радовиш; три фрагменти од корниз или надвратник, со вкупна димензија од 2 м; од кои едното сеуште се наоѓа во црквата, вградено во подножјето на западната врата; прозорско мено во апсидалната бифора, четири импост капители со ретардирани јонски волути во подножјето и кај некои капители украсени со идентичен апстрактен флорален мотив како и централниот дел од страните на капителот.

Декорацијата применета на фрагментите е мошне различна. Застапени се сосема апстрактни флорални и геометриски мотиви, стандардни геометриски мотиви составени од розети впишани во кругови поврзани во осмици, класични комбинации на крст и палмети, како и животински фигури, реални - лав и птици, и фантастични-грифон и змеј. Се разликуваат два вида на крст, обичен грчки и крст од трочлена лента кој завршува со краеви завиткани во круг-волути, што потсетува на дела работени во метал.⁸

Од капителите, пократката страна на југозападниот капител со средишен крст и две странични петолисни палмети може делумно да се поврзе со декорацијата аплицирана на столбчето вградено во постаментот и плочата, пократката страна на северниот капител со деталот на издолжена петолисна палмета чии долни два листа се издвоени од горните три, поврзана со уште две такви, од надворешната страна на капителот на меното на централната апсидална бифора.

Двете подолги страни на југозападниот капител и исто така двете подолги страни на северозападниот капител имаат аналогии во декорацијата со три поврзани со јамки круга (осмици), во кои се впишани комбинирани кимпас и флорални розети, со декорација на едно од олтарски столбчиња од Св. Софија, Охрид.⁹ Уште поблиска е декорацијата на релеф од Yali Bagal, Турција.¹⁰

За декорацијата на источните капители очигледни се сличностите на средишната апстрактна троделна форма од која растат шематизирани гранки со апстрактниот мотив под капителот на внатрешната страна од меното на централната апсида, како и истоветниот мотив претставен на едно од олтарските столбчиња употребени секундарно во црквата Св. Стефан во с. Конче, Радовиш.

⁸ Пејиќ дава неколку аналогии на овој вид крст, капители од Бруса, олтарска преграда од католикон во Петраки, 11 в., фасада на Малата Метропола во Атина. Види Пејиќ, *op cit.*, 164. Ние ќе додадеме и капител од Св. Лука, Фокида, илустрирани кај Грабар, *op cit.*, Т XVIII, а.

⁹ Петров, "Декоративна скулптура во Македонија во 11 и 12 век", 141, сл. 5

¹⁰ Grabar, *Sculptures Byzantines du Moyen Age (XI-XIV siècle)*, Т XVI, а.

АНАЛОГИИ:

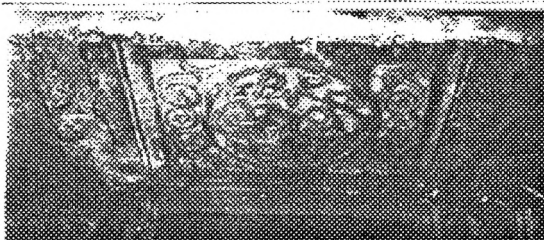
сл. 2 а)

сл. 2 б)

сл. 1 б)

сл. 1 а)

сл. 4 а)

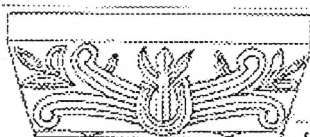
сл. 4 б)

Сл. 3 а)

сл. 3 б)

сл. 1 а) плоча вградена во портал на влезот во иконостасот -Св. Богородица, Дреново
 сл. 1 б) паралелна плоча од епископската базилика во Стоби
 сл. 2 а) надв. страна од апсидално мени
 Св. Богородица, Дреново
 сл. 2 б) алтарско стълбче
 Св. Богородица, Конча
 сл. 3 а) внатр. страна
 на апсидалното мени
 Св. Богородица, Дреново
 сл. 3 б) изност капител
 Св. Богородица, Дреново
 сл. 4 алтарско стълбче или мени
 вградено во портал а с. в. страна
 од иконостасот -Св. Богородица, Дреново
 сл. 4 б) алтарско стълбче Св. Софија, Охрид

Snezana FILIPOVA

NEW FINDINGS FROM THE CHURCH ST. VIRGIN IN DRENOVO, KAVADARCI

(Résumé)

During my visit of the church St. Virgin in the village Drenovo, Kavadarci, I have noticed two new fragments of decorative sculpture which belong to the medieval ensemble of the iconostasis of the church. They are incorporated in the cement base of the present wooden iconostasis. The first fragment, probably a column of the older iconostasis is placed in the northern part, while the other fragment - a marble plate is incorporated in the part of the base under the doors of the iconostasis.

The column or a window shaft, (1,08 m. X 0,115 m.), is decorated with frieze of 5 five-leaf palmettes that are incorporated in a sinusoidal tendril, that begins of the top with a Greek cross.

The plate (0,80 m. X 0,63 m., height 0,12 m., diameter of the central circle 0,46 m., side frame 0,10 m., upper and lower frame 0,07 m.), has central circle which contains tendril that rolls elliptically and ends in three-leaf palmettes, starting to develop from larger five-leaf palmettes placed on the top and bottom of the circle. Aside of the circle there are three small circles enclosing palmettes, made of tendril that finishes in both ends in a small three-leaf bud with two long and sharp leaves. According to the analogies with the ornaments applied on the four capitals in the same church, as well as the analogies in the decoration of the altar columns from the church St. Sophia, Ohrid, a date of 11th C. can be proposed.

So far, there are three altar columns, one plate, three fragments of a epistle or door lintel, that may belong to the medieval 11th C. iconostasis. To the decorative sculptural ensemble four impost capitals, one window shaft with capital that is still in situ can be added. At this stage of research, this is the only medieval church in Macedonia that has preserved so many fragments of the whole decorative ensemble.